

Sánta Livia: A jegybankok szerepe a válságkezelésben – hogyan segítik ezt a válságszimulációs gyakorlatok?

A jegybankok alapvető felelőssége és feladata a pénzügyi stabilitás fenntartása és erősítése. Ennek megvalósítása érdekében a jegybankok minden lehetséges eszközzel a válságok megelőzésére törekednek, a válság kialakulása esetén pedig kiemelt szerepet játszanak annak hatékony kezelésében. A hatóságok, így a jegybank válságmegelőző tevékenysége ellenére sem kerülhetőek el teljes mértékben a krízishelyzetek. A modern bankrendszerekben potenciálisan kialakuló válságokat alapvetően a pénzügyi piacok nem tökéletes működése idézheti elő, de emellett külső sokkok is kiválthatják azokat. A pénzügyi közvetítő rendszer stabilitásának támogatása céljából, illetve a piaci bizalom helyreállítása érdekében szükség lehet a jegybankok általános, a piac egészét érintő likviditásbővítő intézkedéseire, illetve egyedi mérlegelés alapján a „végső mentsvár” funkció alapján rendkívüli hitelnyújtásra. A gyors és hatékony jegybanki döntés érdekében szükséges a válságkezelés, illetve az ehhez kapcsolódó eszköztár folyamatos fejlesztése, melynek egyik lényeges eleme a válságszimulációs gyakorlatok tartása.

Az Európai Unió belül is kiemelt hangsúlyt kapott a hatóságok hatékonyabb együttműködését célzó válságkezelési keretrendszer kialakítása, miután az elmúlt időszakban jelentős számú, határon átnyúló bankcsoport jött létre Európa-szerte. Egy esetleges nagyobb bankcsoportot érintő válság az anyabank országában és a – csoporton belüli kapcsolatokon keresztül – a leánybankok országában is veszélyeztetheti a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitását. A cikk bemutatja, hogy a jegybanki döntések támogatása mellett a hatóságok közti együttműködés fejlesztéséhez is milyen jelentős segítséget nyújtanak a szimulációs gyakorlatok.

BEVEZETÉS

Az elmúlt 20-30 évben számos rendszerszintű, valamint egyedi hitelintézetet érintő válság alakult ki világszerte, melyek kiváltó okai sokrétűek. A bankválságokat előidézhetik makrogazdasági, strukturális-intézményi (pl. szabályozási hiányosságok a pénzügyi liberalizáció idején), és mikrogazdasági okok (pl. túl gyors növekedés, nem hatékony kockázatkezelési módszerek) is.

A modern bankrendszerekben potenciálisan kialakuló válságot alapvetően a pénzügyi piacok hatékonytalan, nem tökéletes működése, illetve a piacokon kialakuló aszimmetrikus információk idézhetik elő. De pénzügyi krízist válthatnak ki egyedi sokkok is.¹ Felerősíthetik a válsághelyzet kialakulását, hogy Európa-szerte számos, határon átnyúló tevékenységet folytató bankcsoport jött létre. A válság koncentrálódhat csak egy adott országra, de a tulajdonosi, finanszírozási csatornák következtében a krízis könnyen áterjedhet más országok pénzügyi közvetítő rendszerére is. Továbbá a válságok kialakulását elősegítheti, hogy az utóbbi időszakban felerősödött a pénzügyi piacok integrációja, egyre összetettebb pénzügyi ter-

mékek jöttek létre, melynek során a kockázatkezelés nem mindig tart lépést a termékek komplexitásával.

Kiegyensúlyozott gazdasági környezetben ugyan kisebb valószínűséggel alakulnak ki válságok, de negatív hatásuk, a piacok, illetve termékek komplexebbé válása következtében súlyosabb lehet. Amennyiben a pénzpiacra általános bizalomhiány alakul ki, illetve az érintett hitelintézet(ek) válsága veszélyezteti a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitását², úgy a bizalom helyreállítása, a pénzügyi stabilitás támogatása céljából szükség lehet a jegybankok általános likviditásbővítő intézkedéseire, illetve a „végső mentsvár” funkció alapján egyedi bankok számára történő rendkívüli hitelnyújtásra.³

Kiemelt aktualitást ad a jegybankok válságkezelésben, illetve a likviditási problémák megoldásában betöltött fontos szerepének az, hogy az amerikai másodlagos (subprime) jelzálogpiaci válság begyűrűzött az európai pénz- és tőkepiacra. Ennek következtében a jegybankok – Európai Központi Bank, Bank of England – általános, az egész piacot érintő likviditásbővítő intézkedései mellett szükség volt egyedi jegybanki beavatkozásra, rendkívüli hitelnyújtásra is (pl. a

¹ Pl. a 2001. szeptember 11-i terrortámadás által kiváltott pénzpiaci sokk.

² Egy válság akkor veszélyezteti a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitását, ha az jelentős negatív hatást vált ki a hitelintézetek körében, a pénzügyi piacokon, a pénzügyi infrastruktúrában és a reálgazdaságban.

³ A Magyar Nemzeti Bankról szóló törvény értelmében „amennyiben olyan körülmény áll fenn, amely miatt a hitelintézet működése a pénzügyi rendszer stabilitását veszélyezteti, az MNB a hitelintézetnek a monetáris finanszírozás tilalmának betartásával rendkívüli hitelt nyújthat.”

Bank of England rendkívüli hitelnyújtása a Northern Rock hitelintézet számára).

A cikk egyrészt bemutatja a jegybankok válságkezelésben betöltött szerepét, másrészt pedig képet ad arról, hogy a válságszimulációs gyakorlatok hogyan támogatják, erősítik a likviditási problémák, illetve a krízisszituációk minél hatékonyabb megoldását. A szimulációs gyakorlatok általános céljának, sikerességének, tanulságainak bemutatásán túl a cikk kitér az MNB-nek a gyakorlatok kialakításában, szervezésében betöltött kiemelt szerepére is.

A JEGYBANKOK SZEREPE A VÁLSÁGKEZELÉSBEN

Az elmúlt néhány évben a pénzügyi piacok erőteljes integrációja, az egyre bonyolultabb pénzügyi termékek, továbbá a határon átnyúló tevékenységet folytató bankcsoportok létrejötte új alapokra helyezte a kockázat-, illetve válságkezelést.

A komplex pénzügyi termékek elősegítik a kockázatok rugalmasabb, hatékonyabb terítését a pénz- és tőkepiac szereplői között, ugyanakkor hozzájárulnak a megjelenő új kockázatok gyorsabb közvetítéséhez is. A bankcsoporton belüli kockázatokot nézve, a leánybankok általában jelentős mértékben támaszkodnak az anyabanki forrásokra, így az anyabanknál jelentkező sokk komoly finanszírozási problémát válthat ki a leánybankoknál. De a csoporton belüli fertőzőési csatornákon keresztül egy-egy jelentősebb leánybanknál kialakuló krízis az anyabank helyzetét is negatívan befolyásolhatja.

Mindezekből adódóan kiemelt jelentőségűvé vált a kockázatkezelés eszközeinek a fejlesztése, a stressztesztek, a váratlan helyzetek megoldására vonatkozó „vészforgatókönyvek” készítése mind a piaci szereplők, mind az egyes hatóságok szempontjából.

A kockázatokat tekintve, az utóbbi időben rendkívül széleskörű változások következtek be a *likviditási kockázatok* kialakulását, és kezelését érintően. A pénzügyi közvetítőrendszer szereplői, így a hitelintézetek esetében is elsődlegesen a *menedzsment* feladata a működéshez szükséges likviditás biztosítására vonatkozó intézkedések meghozatala, továbbá a likviditási kockázatok csökkentéséhez, kezeléséhez szolgáló technikák, eszközrendszer folyamatos fejlesztése. Fontos hangsúlyozni, hogy egy esetleges válság, likviditási zavar⁴ esetén a hitelintézet vezetőinek, valamint a tulajdonosoknak (anyabanknak) az elsődleges feladata és felelőssége a likviditási probléma elhárításához szükséges intézkedések meghozatala. Ez az intézkedések széles körét foglalhatja magában, mint pl. a tu-

lajdonostól vagy más bankcsoportbeli tagtól származó pótlólagos hitelforrás, jegybanki normatív hitel igénybevétele, pénzpiacon fedezet melletti hitelfelvétel stb.

A pénzügyi közvetítő rendszer stabilitásának támogatásáért felelős hatóságok – így a felügyelet és a pénzügyminisztériumok – mellett a jegybankok elsődleges feladata a válság megelőzése. E cél elérését a felügyelet a kockázati fókuszú prudenciális ellenőrzési tevékenységükkel, a pénzügyminisztériumok a pénz- és tőkepiacok hatékony működését biztosító szabályok kialakításával segítik. A jegybankok pedig a különböző makrogazdasági forgatókönyvek segítségével elemzik a pénzügyi közvetítő rendszer makrogazdasági sokkokkal szembeni ellenálló képességét, továbbá stressztesztekkel vizsgálják a piaci szereplők különböző kockázatok általi sebezhetőségét. Továbbá a jegybankok különböző kiadványaikban tájékoztatják a pénzügyi közvetítő rendszer szereplőit a pénzügyi stabilitást érintő aktuális kérdésekről, az érintettek kockázati tudatosságának növelése céljából.

Ugyanakkor egy esetleges krízis kialakulása esetén a hatóságok feladata a hatékony válságkezelés, azaz a válság minél rövidebb idő alatti, valamint a legkisebb társadalmi költséget eredményező megoldása.

A pénzpiacon, a hitelintézeteknél, illetve a pénzügyi infrastruktúrában jelentkező válság megoldásában a jegybankok általában kiemelt szerepet játszanak, hiszen a válság első jelei rendszerint jelentősebb likviditási zavarként jelentkeznek. A pénzpiaci folyamatok alakulásának figyelemmel kísérésével, valamint a pénz- és elszámolásforgalomban jelentkező zavarok, a nem fizetések, „sorban állások” alakulásából következtetni lehet a potenciálisan kialakuló fertőzőési veszély súlyosságára. Azaz, hogy a likviditási probléma egyedi jellegű-e, vagy a bankközi piacon jelentkező zavarok általános likviditáshiányt generálnak, továbbá, hogy az érintett hitelintézet likviditási problémája a nem fizetéseken keresztül előidézhet-e komoly zavarokat más hitelintézet(ek) fizetési forgalmában.

A jegybank a pénzpiacon kialakult általános bizalmi válság, a piac egészét érintő likviditási zavar esetén – a normatív monetáris politikai eszköztáron kívül – alkalmazhat általános, a piac egészét segítő likviditásbővítő intézkedéseket. Amennyiben a krízis egyedi hitelintézeti problémaként jelentkezik, fontos hangsúlyozni a magánszektorbeli válságmegoldás abszolút prioritását. Azaz, ha a hitelintézet a jegybankhoz fordul rendkívüli likviditási hitelért, a jegybank elsődlegesen a tulajdonosok, illetve a hitelezők által történő válságmegoldást szorgalmazza. Ezen túlmenően aktív közvetítő szerepet vállalhat a magánszektorbeli megoldás, pl. a pótlólagos likviditást

⁴ Likviditási zavar: rövid távú fizetési probléma. A hitelintézet illikvid, ha nem rendelkezik elég pénzeszközzel ahhoz, hogy kötelezettségeinek rövid távon eleget tudjon tenni.

biztosító konzorcium szervezésében.⁵ A pénzügyi infrastruktúrában jelentkező zavar esetén meghosszabbíthatja az elszámolásforgalmi rendszer üzemidejét.

A jegybank által nyújtható rendkívüli likviditási hitel valóban a legutolsó eszközként szerepel a jegybank válságmegoldási eszköztárában. A jegybank diszkrecionális, azaz egyedi mérlegelési, döntési joga, hogy a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitásának megőrzése, támogatása, illetve a pénzpiac bizalmának helyreállítása érdekében nyújt-e hitelt, és ha igen, milyen kondíciókkal.

Természetesen a válságkezelés, a likviditási és szolvencia-probléma⁶ megoldása a hatóságok szoros együttműködését, a szükséges intézkedések – beleértve a piaci megoldásokat is – hatékony koordinációját igényli. A minél hatékonyabb válságkezelés érdekében a hatóságok is kialakítják a válság esetén alkalmazandó belső eljárásrendjeiket. Mivel egy válság során a jegybankok, a felügyelet és a pénzügyminisztériumok más-más eszközökkel rendelkeznek, más-más intézkedéseket tehetnek a krízis különböző szakaszaiban, így nagyon fontos a hatóságok közti információáramlás kialakítása, a feladat-, felelősségi és döntési hatáskörök tisztázása.

A hatóságok közti együttműködés új alapokra helyezése, a válságkezelési keretrendszer kialakítása kiemelt jelentőségűvé vált az utóbbi időben mind nemzeti szinten, mind az egyes országok hatóságai között.

VÁLSÁGKEZELÉSI KERETRENDSZER KIALAKÍTÁSA AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL

Az elmúlt időszakban jelentős számú, határon átnyúló banki tevékenységet folytató bankcsoport jött létre Európa-szerte. Egy esetleges nagyobb bankcsoportot érintő válság az anyabank országában és a – csoporton belüli kapcsolatokon keresztül – a leánybankok székhelyén is veszélyeztetheti a pénzügyi stabilitást. Emellett egy szélesebb körű válság jelentősen gyengítheti a jegybank monetáris politikai intézkedéseinek hatékonyságát is.

A határon átnyúló bankcsoportok növekvő aktivitása ellenére ugyanakkor a felügyeleti struktúra, valamint a rendkívüli hitelnyújtásra vonatkozó jegybanki tevékenység nemzeti szintű maradt, továbbá a pénzügyi közvetítő rendszerre vonatkozó szabályozásnál – az EU-jogharmonizációs lépések ellenére

– országonként részben eltérő gyakorlat érvényesül. Az ebből adódó problémák kiküszöbölése érdekében az EU-n belül nagy hangsúlyt kapott a hatóságok közti együttműködést, illetve a hatékonyabb válságkezelést segítő keretek kialakítása. Ezt szolgálják az EU-direktívák válságkezelésre vonatkozó előírásai⁷, a válság esetén alkalmazandó nemzeti szintű, továbbá az egyes országok hatóságai közötti bilaterális, regionális és EU-szintű együttműködési megállapodások, valamint a kialakított együttműködési kereteket tesztelő szimulációs gyakorlatok is.

A válságkezelési keretrendszer kiemelt eleme a hatóságok közötti együttműködést koordináló együttműködési megállapodások. Mivel eltérőek az egyes hatóságok feladatai, érdekei, így a válságkezelés során az eltérő érdekek felerősödhetnek. Ezért fontos, hogy a hatóságok előzetes megállapodások formájában pontosítsák a feladat-, felelősségi és döntési hatásköröket, továbbá kialakítsák az információáramlás folyamatát, valamint a hatóságok együttműködését igénylő kérdéseket is tisztázzák.

Az Európai Unión belül két együttműködési megállapodás született, amelyek alapelveket és gyakorlati együttműködési keretrendszert határoznak meg egy határon átnyúló válság kezelésére.⁸ Regionális együttműködésre példa az észak-európai országok – Dánia, Finnország, Írország, Norvégia, Svédország – jegybankjai között megkötött megállapodás, a válság esetén történő együttműködés erősítése céljából. Bilaterális együttműködés keretén belül pl. a holland és a belga hatóságok kötöttek megállapodást a felügyeleti és a válságkezelési tevékenység hatékonyságának növelése céljából.

Egy határon átnyúló tevékenységet folytató bankcsoport válsága, illetve annak kezelése számos kérdést felvet mind az anyabankot, mind pedig a leánybankokat (fiókokat) felügyelő hatóságok számára. E kérdés a magas külföldi tulajdon miatt kiemelt szempont a kelet-közép-európai (KKE) országok számára, így Magyarország számára is. A régió bankrendszeiben ugyanis a külföldi tulajdon aránya – Szlovénia kivételével – 59% és 83% között mozog. A kelet-közép-európai régióban több olyan nagy bankcsoport is működik EU-n belüli székhelyű anyabankkal, amely jelentős leányvállalatokkal rendelkezik legalább két KKE-országban.

Egy régióbeli bankcsoportban potenciálisan bekövetkező hitelintézeti krízis nagy valószínűséggel nem marad izoláltan

⁵ Pl. az Egyesült Államokban az LTCM-válság idején a Fed koordinált a piaci szereplők között.

⁶ Szolvencia-probléma: ha a hitelintézet szavatoló tőkéje a jogszabályban előírt mérték alá csökken. A hitelintézet fizetéképtelen, ha nem képes a vele szemben fennálló követelések kiegyenlítésére, mivel eszközeinek piaci értéke nem éri el kötelezettségeinek értékét.

⁷ A tőkekövetelményekről szóló irányelv (CRD: Capital Requirements Directive: 2006/48/EC, 2006/49/EC), valamint a pénzügyi konglomerátumokról szóló irányelv (FCD: Financial Conglomerates Directive: 2002/87/EC) is tartalmaz válságkezelésre, az anyabank és a leánybankok országának hatóságai közötti együttműködésre vonatkozó előírásokat.

⁸ Az EU-tagországok jegybankjai és felügyeletei közötti válság esetén alkalmazandó együttműködési megállapodás (2003). Az EU jegybankjai, felügyeletei és pénzügyminisztériumai közötti megállapodás (2005).

országon belüli probléma, hanem a krízisnek – a tulajdonosi, finanszírozási csatornák következtében – több ország pénzügyi közvetítő rendszerére, valamint a reálgazdaságra is negatív hatása lehet. Egy esetleges válság esetén a probléma megoldása, a szükséges intézkedések meghozatala elsődlegesen a tulajdonosok (anyabankok) feladata.

Ha a tulajdonosok nem képesek/nem hajlandók a válság elhárításához szükséges intézkedéseket biztosítani, és a hatóságok értékelése szerint a válság veszélyeztetheti a pénzügyi rendszer stabilitását, úgy szükség lehet a hatóságok beavatkozására, közös együttműködésre, a válság hatékony kezelésére.

Egy határon átnyúló bankcsoport válsága esetén az anyabank és a leánybank/fiók országa hatóságainak együttműködésére az EU-szintű válságkezelési keretrendszer bizonyos alapelveket határoz meg. Eszerint az anyaország hatóságának – vagyis a konszolidált felügyeletet ellátó hatóságnak – fő felelőssége a válságkezelés és döntéshozás folyamatának koordinálása, a megfelelő információk biztosítása az egyes hatóságok számára, továbbá szükség esetén a releváns, válsággal érintett országok bevonása a válságkezelési folyamatba. Likviditási válság esetén az anyaország jegybankja, szolvenciaprobléma esetén pedig a pénzügyminisztérium is aktív szereplővé válhat a válságmegoldás koordinálásában.

Az anyaország hatóságainak elsődleges felelőssége mellett a leánybankok/fiókok székhelyén lévő hatóságoknak is fel kell készülniük a szükséges intézkedések megtételére, amennyiben úgy ítélik meg, hogy a válság veszélyezteti az adott ország pénzügyi stabilitását. E felkészülést segítik a szimulációs gyakorlatok.

A VÁLSÁGSZIMULÁCIÓS GYAKORLATOK CÉLJA ÉS TÍPUSAI

Az előzőekben ismertetett, a hatóságok együttműködését koordináló megállapodások létrehozása fontos lépés a hatékonyabb válságkezelés érdekében. Ugyanakkor krízissituáción kívül e keretrendszer működésének a tesztelésére a leghatékonyabb, és tulajdonképpen egyetlen eszköz a szimulációs gyakorlatok tartása.

A gyakorlatok alapvető célja, hogy a válságot megelőző időszakban teszteljék azokat az együttműködést érintő területeket, amelyek alapján előzetesen pontosítani lehet az egyes szervezetek információigényét, a feladat-, felelősségi és döntési hatásköröket, és az egyes hatóságok közötti koordinációt igénylő kérdéseket. Mindezek előzetes tisztázása nagymértékben hozzájárul a hatékonyabb és gyorsabb döntéshozáshoz, azaz végső soron a legkisebb társadalmi költséget eredményező válságmegoldáshoz.

A gyakorlatok célja tehát, hogy egy potenciális válság menedzselése minél hatékonyabb legyen, előzetesen kialakításra kerüljenek azok az eljárásrendek, információs csatornák, azon döntési mechanizmusok, kommunikációs taktikák, melyekkel helyreállítható a pénzügyi közvetítő rendszerrel szembeni bizalom, és erősíthető a pénzügyi stabilitás.

A szimulációs gyakorlatok szervezésében a jegybankok általában irányító, kiemelt szerepet játszanak. Ez abból is adódik, hogy a válság legelső jeleivel a jegybankok találkoznak a pénzpiacra bekövetkező zavarokon, illetve a pénz- és elszámolásforgalomban jelentkező problémákon keresztül. Továbbá a válságban érintett hitelintézet számára – a válság körülményeinek és negatív hatásának mérlegelése alapján – a jegybank adhat átmeneti likviditási segítséget a felügyelet vagy a pénzügyminisztérium esetleges további intézkedéséig. A jegybanknak e döntését rövid idő alatt, sokszor nem egyértelmű szolvenciahelyzet mellett kell meghoznia. Továbbá annak eldöntése, hogy a válság milyen mértékben veszélyezteti a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitását, szintén nagyon összetett feladat. Mindezen kérdések átgondolásához, megválaszolásához, a döntési pontok és alternatívák azonosításához nagy segítséget nyújtanak a szimulációs gyakorlatok.

A gyakorlatoknak többféle típusa van, attól függően, hogy a hatóságok a válságkezelés mely területét kívánják tesztelni.

- A *jegybankon belüli* gyakorlat koncentrálna a válság esetén alkalmazandó jegybanki lépésekre, a rendkívüli hitelnyújtás folyamatának, továbbá a válság esetén szükséges kommunikáció tesztelésére. Amennyiben az adott ország fontos pénzügyi központ, ott a jegybank egy-egy speciális gyakorlatban, pl. csak a fizetési és pénzforgalmi rendszerben, illetve a pénzpiacra bekövetkező zavarok tesztelésére koncentrálna. Más jegybankok gyakorlatában ezen utóbbi kérdéskörök beépülten szerepelnek az egyéb tesztelni kívánt célok között.
- *Nemzeti szinten* a jegybank, a felügyelet és a pénzügyminisztérium bevonásával történő gyakorlat alapvető célja a hatóságok közti együttműködés, információáramlás, döntéshozatali mechanizmus tesztelése, illetve a hiányosságok feltárásával mindezek erősítése.
- A *regionális* – pl. a skandináv országok által tartott – gyakorlat a tagországokban jelen lévő bankcsoporttagok válsága esetén történő együttműködést teszteli.
- Az *Európai Unió szintjén* 2003-ban került sor először szimulációs gyakorlat megtartására valamennyi tagország jegybankja és felügyelete képviselőjének bevonásával. A 2006-ban megtartott második gyakorlatban már a pénzügyminisztériumok is képviseltették magukat. Az EU-szintű

szimulációs gyakorlatok célja egy határon átnyúló válság esetén a hatóságok közti információáramlás, koordináció, döntéshozási mechanizmus, a válság rendszerkockázati hatásának értékelése, az esetleges költségmegosztás, továbbá a megkötött együttműködési megállapodások hatékonyságának a tesztelése volt.

- Az eurorendszerbe tartozó jegybankok által tartott két szimulációs gyakorlat (egy komplex pénzügyi válság kezelése) során tesztelték az eurorendszer válságkezelési tevékenységét, illetve azt, hogyan lehet összehangolni a közös monetáris politikai döntéshozatalt a nemzeti jegybankok döntési hatáskörébe tartozó rendkívüli likviditási hitelnyújtással.

A SZIMULÁCIÓS GYAKORLATOK SIKERESSÉGÉNEK KRITÉRIUMAI

A szimulációs gyakorlatok szervezése, lebonyolítása jelentős kihívások elé állítja mind a gyakorlatot előkészítő szakértőket, mind a részt vevő döntéshozókat.

A gyakorlat sikere egyrészt a válságszenárió kialakításától függ. A gyakorlatok döntő többségében fiktív országok, hitelintézetek, pénzügyi piacok, pénzforgalmi rendszerek szerepelnek. Tendenciaként érvényesül, hogy a forgatókönyvek igyekeznek egyre reálisabbak lenni. A gyakorlatot előkészítő szakértőknek szükséges átgondolni, hogy milyen tényezők válthatják ki a válságot nemzeti, regionális és uniós szinten, továbbá milyen ún. fertőzőési csatornák lehetnek relevánsak. A stressztesztek segíthetnek rávilágítani a sebezhető pontokra. Nemzeti szintű szimulációknál gyakran alkalmaznak tényleges banki adatokat úgy, hogy azokat a gyakorlat céljának megfelelően módosítják.

A válságforgatókönyvek a céltól függően rendkívül sokfélék lehetnek. A válságot kiválthatja pl. egy hitelintézetben belüli csalás, egy jelentős, több országban képviselettel rendelkező ügyfél csődje, amely jelentős veszteségeket okoz a bank(ok)nak, valamint hirtelen bekövetkező, kedvezőtlen pénzügyi folyamatok is. Továbbá egy bankcsoporton belüli krízis kiindulhat a csoporton belüli kapcsolatok következtében mind az anyabanktól, mind pedig bármely leánybanktól is. Pl. a csoport bármely tagjánál hirtelen bekövetkező reputációs veszteség és az ezzel járó külső finanszírozási problémák könnyen áterjedhetnek a csoporttagokra. A komplexebb forgatókönyvekben a hitelintézetek válságán túl a pénzügyi infrastruktúrában és a reálgazdaságban megjelenő negatív hatások is jelentős szerepet játszanak.

Egy szenárió akkor jó, ha minél nagyobb kihívás elé állítja a döntéshozókat, azaz ha pl. a válság gyorsan változik, előre nem látható fertőző hatás alakul ki, valamint ha a válság rendszerkockázati hatása nagyon komplex, nehezen becsülhető előre,

továbbá ha a válságmegoldásnak többféle kimenete lehet. Tovább nehezíti a döntéshozók helyzetét, ha nem egyértelmű, hogy az érintett bank(ok)nál likviditási, vagy szolvenciaprobléma áll-e fenn. (Habár meg kell jegyezni, hogy egy krízis esetén az esetek nagy részében a válsággal érintett bank szolvenciahelyzete kérdéses.) Növeli a kihívást, ha a döntéshozóknak nem tökéletes, hiányos információk mellett, és jelentős időkénszter és médianyomás alatt kell döntést hozniuk.

A gyakorlat során a döntéshozók folyamatosan kapják a híreket, az aktuális információkat a válság alakulásáról. A gyakorlatot előkészítőknek át kell gondolni a döntéshozók potenciális reakcióit, és erre megfelelő kimeneteket kell tervezni. A szimuláció előkészítésének általános gyakorlata, hogy a szakértői stáb minden elméletileg szükséges információt, döntés-előkészítő anyagot előzetesen elkészít, és a döntéshozók kérése esetén átadja. (Ebbe beletartozik az is, ha a szakértők tudatosan hiányos információkat akarnak prezentálni.)

A gyakorlat sikeressége másrészt a döntéshozók reakcióitól függ. A gyakorlatban a hatóságok felső szintű vezetőinek a részvételére van szükség, akik egy válság során ténylegesen meghozzák a szükséges döntéseket. Szükséges továbbá, hogy a lehető legnagyobb mértékben beleéljék magukat a gyakorlatba, és úgy viselkedjenek, mint egy valódi válság során. A sikeresség nagymértékben függ attól, hogy a jelentős időnyomás alatt valóban reális döntések meghozatalára kerül-e sor.

A gyakorlatban a döntéshozókon és a szimulációt lebonyolító szakértőkön kívül részt vehetnek a külső kommunikáció tesztelésénél a hatóságok szóvivői is, továbbá egyéb szereplők is, akik pl. a bajba jutott bankot, az újságírókat, a külföldi hatóságokat képviselik.

A SZIMULÁCIÓS GYAKORLATOK TANULSÁGAI, EREDMÉNYEI

Egy szimulációs gyakorlat akkor sikeres, akkor tölti be a célját, ha tanulságokkal szolgál, ha rávilágít a hatóságok együttműködésében tapasztalható gyengeségekre, hiányosságokra, potenciális konfliktusokra. Továbbá, ha mindezek alapján a döntéshozók feladatokat jelölnek ki a hiányosságok megszüntetése, illetve ha a felmerült problémák megoldásra kerülnek.

A különböző szintű szimulációs gyakorlatokban számos, igen sokrétű probléma, hiányosság merült fel, amelyek azonosítása, illetve megoldása jelentősen hozzájárult a hatóságok közti együttműködés javításához. A főbb kérdéskörök az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- Egy válság esetén a döntéshozáshoz szükséges információk biztosítása, továbbá a válsággal érintett bank adatszolgáltatási terheinek csökkentése céljából a hatóságok – jegybankok és

felügyeletek – egyeztették a rendkívüli adatszolgáltatások körét. A hatóságok szintén harmonizálták, hogy szükség esetén ki lép kapcsolatba a külföldi társhatóságokkal, valamint az anyabankkal. A gyakorlatok segítségével azonosították mindazon – csak az egyik hatóságnál rendelkezésre álló – releváns információk körét, amelyek átadása elengedhetetlenül fontos a másik intézmény döntéshozásához. A megfelelő tartalmú és kellő időben történő információáramlás, a hatóságok közötti hatékony kommunikáció elengedhetetlenül fontos a gyors és a legkisebb társadalmi terhet jelentő döntéshozáshoz.

- Jelentős eredményként értékelhető, hogy a szimulációs gyakorlatok tapasztalatai alapján pontosították a válság során alkalmazandó együttműködési megállapodásokat, illetve több esetben a gyakorlatot követően került sor a megállapodások kialakítására. A gyakorlatok jelentősen hozzájárultak a jegybankok, felügyeletek és pénzügyminisztériumok válságkezelés során betöltendő feladat- és felelősségi körének, továbbá a koordinációt igénylő területeknek a pontosításához, még akkor is, ha az együttműködés alapelveit előzőleg megállapodás foglalta keretbe.
- A szimulációs gyakorlatok tapasztalatai hívták fel a figyelmet a rendszerkockázati értékelés kialakításának szükségességére, azaz annak kidolgozására, hogy milyen tényezők alapján értékelhető egy válság rendszerkockázati hatása. Ennek következményeként EU-szinten kialakításra került a rendszerkockázati értékelés közös keretrendszere, amelynek a tagországok általi adaptálása lehetővé teszi, hogy a közös módszertan alapján készülő értékelések összehasonlíthatóak legyenek. Szintén a gyakorlatok mutattak rá annak fontosságára, hogy a hatóságok vitassák meg – ha lehetőség van rá, egyeztessék – egymással a válság rendszerkockázati hatására vonatkozó álláspontjukat, továbbá informálják egymást a tervezett intézkedéseikről, valamint azok hatásairól. E kérdések egyeztetése rendkívül fontos a hatékony válságkezelés érdekében mind a válsággal érintett ország nemzeti hatóságai, mind pedig határon átnyúló válság esetén az egyes országok hatóságai között.
- Bankcsoport válságkezelését szimuláló gyakorlatok tapasztalatai alapján alakították ki azon alapelveket, amelyek iránymutatást adnak az EU-tagországok hatóságai számára egy rendszerkockázati hatással járó, határon átnyúló válság kezelésére. Szintén e gyakorlatok segítségével lehetett azonosítani mindazon, az egyes országok eltérő szabályozásából, gyakorlatából adódó potenciális problémákat, amelyek kiküszöbölése elengedhetetlen a hatékony válságkezelés céljából. A szimulációk elősegítették a különböző válság-megoldási lehetőségek átgondolását, illetve az ezzel kapcsolatos eszközrendszer, technikák fejlesztését, finomítását is, továbbá azon kérdések tisztázását, hogy mely területeken merülhet fel a költségmegosztás az egyes hatóságok között.

- A gyakorlatok rávilágítottak arra, hogy egy válság esetén rendkívül fontos a megfelelő külső kommunikáció kialakítása és egyeztetése a hatóságok között a piaci bizalom helyreállítása, erősítése érdekében. Mindezek alapján egyes hatóságoknál kialakították a válság esetén alkalmazandó külső kommunikációs stratégiát.
- A gyakorlatok során bebizonyosodott, hogy szükséges a hatóságok intézkedéseit meghatározó, válságkezeléssel kapcsolatos alapelvek előzetes kialakítása, de rendkívül fontos, hogy a rendelkezésre álló eszközrendszer – a válság alakulásától függően – rugalmasan alkalmazzák. A szimulációk eredményeként konkrétabbak, gyakorlatorientáltak lettek a belső eljárásrendek, szabályzatok, továbbá meghatározták válság esetén az egyes hatóságoknál értesítendő személyek körét is.
- A gyakorlatok, illetve azok kiértékelése során az egyes hatóságok döntéshozói részletesen megvitaták a problémákat okozó kérdéseket, a felmerült konfliktushelyzeteket, ezáltal is jobban megismerték egymás reakcióit, gondolatmenetét, amely nagymértékben segítheti a válságkezelést egy tényleges krízis során.
- A gyakorlatok tapasztalatai alapján meghatározták továbbá mindazon jövőbeni feladatokat mind az egyes nemzetek, mind az EU szintjén, amelyek megvalósítása szükséges a válságkezelés fejlesztéséhez. Az EU különböző bizottságai jelenleg is folyik munka annak érdekében, hogy hatékonyabb legyen az illetékes hatóságok közti együttműködés, hogy az EU-szintű együttműködési megállapodások, és válságkezelési keretrendszer lépést tudjon tartani a pénzügyi piacok fejlődésével.

A jövőbeni gyakorlatok szervezésével, a forgatókönyvek kialakításával kapcsolatban számos új ötlet, továbblépési lehetőség merül fel. A szimuláció realisabbá tételét célozzák pl. azok a felvetések, miszerint a gyakorlat meglepetésszerű legyen, a döntéshozók ne tudják a gyakorlat időpontját, hogy valóban reális stresszhelyzetként éljék meg a válság kitörését, továbbá pl. ne legyen elérhető a válság esetén értesítendő személy. A piaci megoldások tesztelését segítené valódi piaci szereplők gyakorlatba történő bevonása is.

A MAGYAR NEMZETI BANK (MNB) RÉSZVÉTELE, SZEREPE A VÁLSÁGSZIMULÁCIÓS GYAKORLATOKBAN

Az MNB irányításával a magyar hatóságok 2005-ben szerveztek először szimulációs gyakorlatot a jegybank és a felügyelet bevonásával. Az együttműködés továbblépéseként értékelhető, hogy a 2007 első negyedévében megtartott gyakorlatban már a

Pénzügyminisztérium is aktív résztvevő volt. A gyakorlatokban a hatóságok válság esetén történő információmegosztásának és együttműködésének tesztelése mellett kiemelt hangsúlyt kapott a külső kommunikáció, továbbá a második szimuláció során a PM bevonásával történő válságmegoldási lehetőségek tesztelése. A gyakorlatokat a szervezetek felső vezetői sikeresnek és hasznosnak minősítették, mivel jelentősen hozzájárultak az együttműködés hatékonyságának javításához.

A gyakorlat egyik jelentős eredményének számít, hogy a szimuláció tapasztalatait is figyelembe véve az MNB és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) az együttműködésük hatékonyságának növelése érdekében 2006-ban megállapodást írtak alá a válsághelyzetekben való együttműködés alapelveiről és kereteiről. A megállapodás a PM részvételével megtartott 2007. évi szimulációt követően – az EU-gyakorlatnak megfelelően – kiegészül a Pénzügyminisztérium válságmegoldásban való szerepvállalásával.

A nemzeti szintű gyakorlatokon túlmenően az MNB képviselője részt vett az EU-szintű szimulációs gyakorlatokban is. A 2003-ban megtartott gyakorlatban az MNB képviselője – mint leendő tagország – csak megfigyelőként vett részt, míg a 2006-ban megtartott második gyakorlatban már aktív szereplő volt a PSZÁF és a PM képviselőjével együtt.

Az MNB koordinálásával kialakított szimulációs gyakorlatok tekintetében a magyar hatóságok élen járnak az újonnan csatlakozott országok között. Az MNB regionális, illetve uniós szintű konferenciákon, továbbá speciális szakértői megbeszéléseken megosztja tapasztalatait a válságszimulációs gyakorlatok kihívásait, tanulságait, a gyakorlatokból fakadó jövőbeni feladatokat illetően. A régió jegybankjaival való együttműködés keretén belül pedig szakértői látogatások során ad tájékoztatást a gyakorlat kialakításának, lebonyolításának módszeréről is.

Az MNB a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a jövőben is – más-más területre fókuszálva – rendszeresen kíván szimulációs gyakorlatokat szervezni a hazai szintű válságmenedzselési munka hatékonyságának növelése céljából. Emellett a jövőben tesztelni kívánjuk a hazai és a külföldi hatóságok krízishelyzetben történő együttműködését, továbbá regionális szintű szimulációs gyakorlatok tartását is szorgalmazzuk.

Ezen túlmenően a válságkezelési keretrendszer fejlesztése érdekében az MNB – a felügyelettel együtt – kétoldalú válság esetén alkalmazandó együttműködési megállapodások kötését tervezi olyan országok hatóságaival, amely országok anyabankja Magyarországon rendszerkockázati szempontból fontos leánybankkal rendelkezik.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az elmúlt időszakban a nemzetközi pénzpiacon lezajlott események, az amerikai másodlagos jelzálogpiaci válság európai pénzpiacra való begyűrűzése, illetve a piacokra gyakorolt negatív hatásának kiküszöbölése igen gyors reagálást igényelt a jegybankoktól. Mindezek felhívják a figyelmet a jegybanki válságkezelési keret-, illetve eszközrendszer folyamatos fejlesztésének, finomításának a szükségességére.

E válságkezelési keretrendszer kiemelt eleme a válságszimulációs gyakorlatok tartása, amely tulajdonképpen a krízist megelőzően az egyetlen eszköz a válságmegoldás tesztelésére. A gyakorlatokkal nem előzhetőek meg a válsághelyzetek, és nyilvánvalóan a szimulációk során nem lehet minden válsághelyzetet, döntési szituációt és válságmegoldást tesztelni. De a gyakorlatok során felszínre kerülő hiányosságok, problémák, a hatóságok közti potenciális érdekkonfliktusok azonosítása, illetve megoldása lényegesen hozzájárul a hatóságok együttműködésének javításához, a gyors, legkisebb társadalmi költséget eredményező megoldáshoz mind nemzeti szinten, mind a határon átnyúló válság kezelésénél.

FELHASZNÁLT IRODALOM

EURÓPAI KÖZPONTI BANK (2007): *The EU arrangements for financial crisis managements*. European Central Bank, 2007. február.

EURÓPAI KÖZPONTI BANK (2007): *High level conference on "Simulating financial instability"*. European Central Bank, 2007. július.

EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA (2007): *Council Conclusion on enhancing the arrangements for financial stability in the EU*. Council of the European Union, 2007. október.

INSTITUTE OF INTERNATIONAL FINANCE (2007): *Principles of Liquidity Risk Management*. 2007. március.

LIND, G. (2003): Crisis exercises make for crisis readiness. Riksbank, *Economic Review*, 4/2003.

NGUYEN G.–PRAET P. (2006): Cross-border crisis management: a race against the clock or a hurdle race? National Bank of Belgium, *Financial Stability Review*, 2006. június.